

“Tää on vähä tämmönen niinku perheyritys, mikä polkastaan elokuussa käyntiin”

Pienten koulujen oppimisympäristöt luokanopettajien näkökulmasta

Kasvatustiede
pro gradu -tutkielma
Turun Yliopisto
Opettajankoulutuslaitos, Rauman kampus

Laatijat:
Julia Huhtala
Julia Koskinen

Ohjaaja:
Professori Janne Lepola

1.5.2025
Rauma

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Kasvatustiede

Tekijät: Julia Huhtala & Julia Koskinen

Otsikko: ”Tää on vähä tämmönen niinku perheyritys, mikä polkastaan elokuussa käyntiin” – Pienten koulujen oppimisympäristöt luokanopettajien näkökulmasta

Ohjaaja: Professori Janne Lepola

Sivumäärä: 39 + 3 liitesivua

Päivämäärä: 1.5.2025

Tässä Pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan pienten koulujen oppimisympäristöjen mahdollisuuksia luokanopettajien näkökulmasta. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, millaisiksi opettajat kokevat pienten koulujen fyysiset, pedagogiset ja sosiaaliset oppimisympäristöt sekä millaisia haasteita ja mahdollisuuksia pieniin kouluihin liittyy. Tutkimus toteutettiin laadullisena haastattelututkimuksena, jossa haastateltiin seitsemää opettajaa kuudesta alle 50 oppilaan koulusta.

Haastattelu toteutettiin kasvotusten tai Zoom-palvelussa etänä. Haastatteluaineisto analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin. Haastatteluaineiston keskeisimmät asiat jaettiin kymmeneen yläteemaan niiden sisältöjen perusteella. Yläteemoiksi valikoitui: yhteisöllisyys, yhdysluokkaopetus, opetusvälineistö ja työtilat, joustavuus, ajan puute ja työmäärä, oppilaiden käyttäytyminen, lakkauttaminen, oppilaiden väliset sosiaaliset suhteet, koulun sijainti, sekä opettajien väliset suhteet. Kategoriat jaoin vielä tarkempiin teemoihin, joita olivat esimerkiksi pedagoginen vapaus, materiaalit ja työn kuormittavuus. Nämä alateemat avaavat pääteeman sisältöä yksityiskohtaisemmin.

Tulosten perusteella pienten koulujen vahvuuksia opettajien mukaan ovat vahva yhteisöllisyys, oppilaiden hyvä käyttäytyminen, pedagoginen vapaus ja arjen joustavuus. Yhdysluokkaopetus nähtiin sekä mahdollisuutena että haasteena, vaatiessaan opettajilta tarkkaa suunnittelua ja resurssien hallintaa. Fyysinen ympäristö koettiin usein rauhalliseksi ja luonnonläheiseksi, vaikka taide- ja liikuntatilojen puutteet nousivat esiin. Pienten koulujen haasteita olivat erityisesti työmäärän kasautuminen, ohjaajaresurssien puute ja palvelujen saavutettavuus sijainnin vuoksi. Lisäksi opettajat kokivat, että koulujen jatkuva lakkautusuhka aiheutti epävarmuutta.

Tutkimus tukee näkemystä siitä, että pienet koulut tarjoavat merkittäviä kasvatuksellisia ja sosiaalisia etuja, mutta niiden toiminta edellyttää riittäviä resursseja ja arvostavaa koulutuspolitiikkaa.

Avainsanat: Pieni koulu, oppimisympäristöt, yhdysluokkaopetus, lakkauttaminen

Sisällys

1	Johdanto	5
2	Pienet koulut Suomessa	7
2.1	Pienen koulun määritelmä.....	7
2.2	Pienten koulujen lakkauttaminen.....	7
2.3	Pienet koulut aiemmissä tutkimuksissa.....	9
2.4	Yhdysluokkaopetus pienessä koulussa.....	10
3	Oppimisympäristöt	12
3.1	Fyysinen oppimisympäristö.....	13
3.2	Pedagoginen oppimisympäristö.....	14
3.3	Sosiaalinen oppimisympäristö.....	15
4	Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset	17
5	Tutkimuksen toteutus	18
5.1	Aineistonkeruu ja osallistujat.....	19
5.2	Aineiston analyysi.....	20
6	Tulokset	23
6.1	Fyysinen oppimisympäristö.....	24
6.2	Pedagoginen oppimisympäristö.....	25
6.3	Sosiaalinen oppimisympäristö.....	27
6.4	Yhteisöllisyys.....	28
6.5	Pienten koulujen mahdollisuudet.....	30
6.6	Pienten koulujen haasteet.....	32
6.7	Lakkauttaminen ja sen vaikutukset.....	34
7	Pohdinta	35
7.1	Jatkotutkimusmahdollisuuksia.....	36
7.2	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys.....	37
	Lähteet	38

Liitteet.....	40
Liite 1. Haastattelukutsu.....	40
Liite 2. Arvosanat oppimisympäristölle.....	42

1 Johdanto

Tässä Pro gradu- tutkimuksessa tarkastelemme pienten koulujen oppimisympäristöjen mahdollisuuksia. Haluamme tutkia, missä määrin ja kuinka positiivisina ja rikkaina pienten koulujen opettajat pitävät koulunsa mahdollisuuksia. Olemme tulevana opettajina olleet huolissamme siitä, että pieniä kouluja lakkautetaan, vaikka lähes kaikki kuulemamme kokemukset ovat olleet positiivisia ja oppilaiden etuja ajavia.

Pienet koulut ovat aina olleet tärkeä osa suomalaista koulutusjärjestelmää. Ne ovat tarjonneet opetusta erityisesti harvaan asutuilla alueilla, ja samalla ne ovat usein toimineet paikallisten kyläyhteisöjen keskuksina, jotka ylläpitävät alueiden elinvoimaa ja identiteettiä. Pienen koulun merkitys ei rajoitu pelkästään opetukseen, vaan se kytkeytyy tiiviisti perheiden arkeen, kylätoimintaan ja paikkakunnan elinvoimaisuuteen ja tulevaisuuteen. (Kalaoja & Pietarinen, 2009; Kilpeläinen, 2010.)

Viime vuosina pienet koulut ovat kuitenkin olleet jatkuvan tarkastelun kohteena. Väestörakenteen muutokset, oppilasmäärien lasku sekä koulutuksen järjestämiseen kohdistuvat säästöpainet ovat johtaneet monien pienten koulujen lakkauttamiseen. Päätöksiä on perusteltu tehokkuudella, kustannussäästöillä ja hallinnollisilla järjestelyillä, mutta tällainen tarkastelu jättää usein varjoon koulun laajemman yhteiskunnallisen merkityksen. (Karlberg-Granlund, 2008; Purokuru, 1997.) Kun koulut sulkeutuvat, katoaa usein myös merkittävä osa kyläyhteisön sosiaalisesta pääomasta ja yhteisöllisestä toiminnasta.

Pienen koulun oppimisympäristö voi erota monin tavoin suurista yksiköistä. Fyysinen ympäristö on usein rauhallinen ja luonnonläheinen, mikä luo oppilaille turvallisen ja virikkeellisen tilan oppimiselle (Peltonen, 2010). Pedagogisesti pienet koulut mahdollistavat opetuksen joustavan järjestämisen, luokanopettajan pedagogisen vapauden sekä oppilaiden yksilöllisen huomioimisen. Yhdysluokkaopetus tuo mukanaan sekä haasteita että mahdollisuuksia, mutta sen on todettu tukevan erityisesti lasten sosiaalista kasvua, yhteistyötaitoja ja vastuuntuntoa, kun oppilasroolit vaihtuvat vuosittain ja vuorovaikutus eri ikäisten välillä on jatkuvaa. (Peltonen, 2010.)

Sosiaalinen oppimisympäristö pienissä kouluissa on monelle oppilaalle ja opettajalle merkittävä. Pienet ryhmäkoot, tuttu yhteisö ja vahvat vuorovaikutussuhteet mahdollistavat yksilöllisen kohtaamisen ja ehkäisevät syrjäytymistä (Häkkinen, ym., 2011). Yhteisöllisyys

ulottuu usein myös koulun ulkopuolelle. Kodit, kyläyhteisöt ja koulu tekevät yhteistyötä tavalla, joka voi jäädä suurissa kouluissa haaveeksi (Kalaoja & Pietarinen, 2009).

Pienten koulujen tulevaisuus herättää jatkuvaa keskustelua niin paikkakuntatasolla kuin valtakunnallisesti. Vaikka taloudelliset näkökulmat ovat usein päätöksenteon keskiössä, on tärkeää tuoda esiin myös ne pedagogiset, sosiaaliset ja yhteiskunnalliset arvot, joita pienet koulut kantavat mukanaan. Ne voivat olla paitsi laadukkaita oppimisympäristöjä myös yhteisöllisyyden ja hyvinvoinnin keskuksia, joissa lapsi voi kasvaa turvallisessa ilmapiirissä omaa tahtiaan lapsena, ei suorittajana.

Vaikka pienet koulut nähdäänkin globaalisti merkittävinä ja arvokkaina oppimis- ja kasvuympäristöinä, niiden toimintaympäristöä ja pedagogiikkaa on Suomessa tutkittu vähän. Asiaa on tärkeää tutkia juuri Suomessa, jotta tulevaisuudessa löytyy tutkimuksia siitä, missä määrin ja miten opettajien mukaan pienten koulujen olemassaolo vaikuttaa oppilaiden viihtyvyyteen, oppimistuloksiin, sekä oppilaiden sosiaalisiin suhteisiin.

2 Pienet koulut Suomessa

2.1 Pienen koulun määritelmä

Määritelmä pienestä koulusta vaihtelee eri maiden, sekä eri tutkijoiden välillä. Luokittelu pieneksi kouluksi vaihtelee maittain alle 50 oppilaan yksiköstä alle 200 oppilaan yksiköihin. Opetushallituksen ja Tilastokeskuksen raporteissa Suomessa pieninä kouluina pidetään alle 50 oppilaan alakouluja. Myös opettajien lukumäärää koulussa, voidaan pitää luokittelevana tekijänä; koulut, joissa on alle viisi opettajaa, luokitellaan lähtökohtaisesti pieniksi kouluiksi. (Karlberg-Granlund, 2008.) Purokurun (1997) määritelmän mukaan pieneksi kouluksi voidaan luokitella koulu, jossa on yhdysluokkia. Pienissä kouluissa opetus toteutetaankin yleensä yhdysluokkaopetuksena eli monia luokka-asteita opetetaan samanaikaisesti. Samalla oppitunnilla voidaan esimerkiksi opettaa esikoululaisia sekä 1.–2.-luokkalaisia. (Kilpimaa ym., 2012.). Pientä koulua voidaan kutsua myös kyläkouluksi. Kyläkoulu on yleensä maaseudulla tai kaupungin laitamalla sijaitseva pieni koulu, johon oppilaat tulevat koulun lähiympäristön muodostavasta rajatusta asuinympäristöstä, kylästä. (Kilpeläinen, 2010.)

Kun kouluyhteisö on pieni ja tiivis, oppilaat oppivat tuntemaan koulussa työskentelevät aikuiset paremmin ja sitä kautta aikuisten roolista tulee pienessä koulussa suurempi, kuin isoissa kouluissa. Kyläkoulujen kaikki aikuiset ovat iso osa yhteisöä ja kyläkoulussa esimerkiksi myös keittiötyöntekijät ja siistijät ovat merkittävässä roolissa lasten kanssa toteutettavaa avointa ja luottamuksellista vuorovaikutusta. (Kilpeläinen, 2010.) Valitsimme itse käytettäväksi tähän tutkimukseen Karlberg-Granlundin (2008) käyttämän, Opetushallituksen suosiman määritelmän: pieni koulu on alle 50 oppilaan alakoulu.

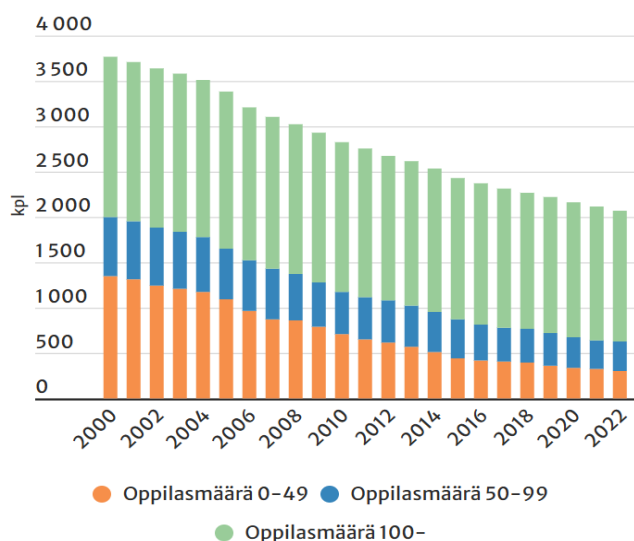
2.2 Pienten koulujen lakkauttaminen

Suomen oppivelvollisuusjärjestelmää ja kouluverkostoa on alusta alkaen kehitetty sillä periaatteella, että koulujen on sijaittava lähellä oppilaita eli etäisyys oppilaan kotoa koululle on alle viisi kilometriä. Maaseudulla ja muilla harvaanasutuilla alueilla tämä on tarkoittanut sitä, että lähes jokaisella kylällä on ollut oma koulu. Syntyvyyden vähenemisen, maaseudun elinkeinorakenteen muutosten, muuttoliikenteen ja maaseudun tieolosuhteiden paranemisen vuoksi pienten maaseutukoulujen lakkauttaminen alkoi lisääntyä merkittävästi 1960-luvun lopulla. Maaseutujen pienten peruskoulujen asema parani vain hetkeksi 1970-luvun lopulla, kun nykyinen peruskoulujärjestelmä perustettiin. Tämä merkittävä koulu-uudistus takasi

yhtäläiset koulutusmahdollisuudet kaikille kansalaisille sosioekonomisesta taustasta tai asuinpaikasta riippumatta. 1980-luvun lopulla ja 1990-luvun alussa suuri taloudellinen lama pakotti kunnat aloittamaan uudelleen massiiviset taloudelliset leikkaukset peruspalveluihin. Siitä lähtien pienten peruskoulujen asema osana kouluverkkoa on ollut vaarassa. (Kalaoja & Pietarinen, 2009.) Pieniä kouluja on lakkautettu vuosien ajan säästötoimenpiteenä ja opetusta on pyritty järjestämään isommissa yksiköissä. Tästä huolimatta yhdysluokkaopetus ja pienemmät oppimisen yksiköt ovat nousemassa vaihtoehdoksi opetusta ja tulevaisuuden oppimisympäristöjä mietittäessä. (Kilpeläinen, 2010.)

Viimeisten vuosikymmenten aikana pieniä kouluja on lakkautettu suuria määriä. Vuonna 1991 Suomessa oli 2093 pientä koulua ja vielä vuonna 2000 yleisin koulutyyppeä oli pieni koulu, jossa oli alle 50 oppilasta. Tähän ryhmään kuului joka kolmas peruskoulu. Vuonna 2022 pieniä kouluja oli enää hieman yli 300 kappaletta (ks. kuvio 1.). Lakkautetut koulut ovat useimmiten pieniä kyläkouluja, mutta uhanalaisia näyttävät olevan myös kaupunkien pienet koulut. Kyläkoulujen lakkauttamispäätösten takana ovat yleensä olleet pelkät taloudelliset syyt, syvällisempää arvokeskustelua ei ole käyty lainkaan. Myös kyläkoulujen tutkimus on Suomessa vähäistä. Suurin osa tutkimuksista on tehty yli kymmenen vuotta sitten. (Autti & Hyry-Beihammer, 2009.)

Oppilaitosten määrät 2000–2022

Kuvio 1. Oppilaitosten määrä oppilasmäärittäin Tilastokeskuksen raportin mukaan vuosina 2000–2022.

Kouluverkon rakenne on aina heijastanut yhteiskunnan muutoksia. Koulujen lakkauttamisprosessin kiihtyminen on johtunut sekä kansallisesta taloudellisesta tilanteesta,

että erityisesti ikäluokkien pienenemisestä. On ilmeistä, että suomalaiseen koulutusjärjestelmään kohdistuu jatkossakin paineita radikaaliin supistamiseen ja koulujen yksikkökohtaisen oppilasmäärän kasvattamiseen. Tämän seurauksena uhkana on syrjäisten alueiden autioituminen ja asutuskeskusten ruuhkautuminen, joka voi johtaa peruspalveluiden heikkenemiseen. (Kalaoja & Pietarinen, 2009.)

Tantarimäki (2011) on tutkimuksessaan pohtinut kyläkoulujen lakkauttamisen perusteita, koko prosessia ja sen vaikutuksia. Tutkimuksissa nousi esiin avoimen keskustelun tärkeys päättäjiä, virkamiesten ja asukkaiden kesken. Se johtaa ajantasaiseen suunnitteluun, realistisiin vaihtoehtoihin ja toteuttamiskelpoisiin päätöksiin. Koulujen lakkautuskeskustelussa lopputulosta miettiessä tulisi nähdä elinvoimainen, vetovoimainen ja yhteistyökykyinen kunta. Päätöksiä ei tule tehdä kiireellä ja niiden pohjaksi tarvitaan vaihtoehtoja. Myös jälkiarviointi päätöksen jälkeen on tärkeä osa prosessia. (Tantarimäki, 2011.)

2.3 Pienet koulut aiemmissä tutkimuksissa

Kyläkoulujen pedagogista oppimisympäristöä pidetään ainutlaatuisena. Yksi eniten pienten koulujen pedagogiseen oppimisympäristöön vaikuttavista asioista on yhdysluokkaopetus, sillä se määrittelee vahvasti opetuksen kulkua. Tutkimuksissa on todettu, että yhdysluokkaopetus tuo paljon mahdollisuuksia, mutta myös erilaisia haasteita opetukseen. Pienten koulujen fyysisestä oppimisympäristöstä tutkimuksissa esille nousee usein luonnonläheisyys, sillä oppilaat pääsevät esimerkiksi kehittämään motorisia taitojaan luonnossa. (Kilpimaa, ym., 2012.)

Louhikosken (2023) tutkimuksessa kyläkouluympäristö määritellään monipuoliseksi oppimisympäristöksi. Pienillä kouluilla luonnon merkitys ympäristössä korostuu ja tarjolla on pihaa, josta löytyy puita, kiviä, hiekkaa ja nurmikkoa. Metsä ja pellot ovat useimmiten myös lähellä koulua. Lähellä oleva luontoympäristö luo positiivista ympäristösuhdetta oppilaille ja kyläkoulujen läheistä suhdetta luontoon pidetäänkin positiivisena asiana. Kyläkoulun syrjäinen sijainti on kuitenkin koettu vaikuttavan myös negatiivisesti esimerkiksi oppilaiden harrastusmahdollisuuksiin. Kouluilla ei järjestetä niin paljon vapaa-ajan toimintaa kuin isommissa kouluissa. (Louhikoski, 2023.)

Kilpeläisen (2010) väitöskirjatutkimuksen mukaan kyläkoulujen huonoina puolina pidettiin materiaalien puutteita, opetusvälineiden vanhanaikaisuutta, opetustilojen puutteellisuutta sekä kyläkoulun syrjäistä sijaintia ja tästä johtuvaa koulumatkojen pituutta (Kilpeläinen, 2010).

Pulkkinen (2015) mukaan pienten koulujen tuen mahdollisuudet ovat suuria kouluja heikompia. Erityistä tukea tarvitsevat oppilaat eivät välttämättä saa tarvitsemaansa tukea, sillä pieniin kouluihin ei aina riitä resursseja. Toisaalta kaupungilla on mahdollisuuksia keskittää erityisopetuksen resurssit yhteen paikkaan, jolloin kokonainen kouluyhteisö voi olla keskittynyt erityisopetukseen, ja resursseja riittää jokaiselle oppilaalle. (Pulkinen, 2015.)

2.4 Yhdysluokkaopetus pienessä koulussa

Yhdysluokkaopetuksella tarkoitetaan, kun yksi opettaja opettaa samanaikaisesti kahta tai useampaa eri-ikäisryhmää. Yhdysluokkaopetusta järjestetään yleensä silloin, kun eri vuosiluokilla ei ole riittävästi oppilaita ikäryhmäkohtaiseen opetukseen. Yhdysluokkaopetus on maailmalla yleinen opetuksen toteutustapa ja jopa 30 % maailman kaikista koululuokista on yhdysluokkia. Tutkimuksissa on kuitenkin havaittu, että tällaisen pedagogiikan järjestämisessä on haasteena opettajien kouluttaminen kyseiseen tehtävään. Kalaojan (2010) näkemyksen mukaan maassamme kannattaisi entistä perusteellisemmin paneutua sekä koulutuksellisesti, että tutkimuksellisesti kyseiseen pedagogiikkaan, sekä kouluttaa opettajia entistä paremmin nimenomaan yhdysluokkaopetukseen. (Kalaoja, 2010.)

Yleisesti kirjallisuudessa kuvataan yhdysluokkaopetuksen aiheuttavan haasteita opetuksessa, sillä oppikirjoja ei usein suunnitella yhdysluokille, sekä opetuksen suunnittelussa tulee huomioida vähintään kahden eri ikäryhmän opetus samanaikaisesti. Peltonen (2010) kertoo yhdysluokkaopetuksessa olevan etuna oppilaiden eriyttämien taitotason mukaan sen sijaan, että huomioitaisiin vain oppilaan luokkataso ja sen mukaiset tavoitteet. Tutkimukset yhdysluokkaopetuksesta korostavat, että eri-ikäisten lasten yhteinen opiskelu edistää merkittävästi lapsen sosiaalista kehitystä. Yhdysluokassa oppilaan rooli ryhmässä vaihtelee vuosittain: toisinaan hän on nuorin ja toisinaan vanhin. Tämä roolin vaihtelu tarjoaa lapselle mahdollisuuden oppia toimimaan erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa ja harjoitella ryhmässä toimimista monipuolisesti. Tutkimusten mukaan eri-ikäisten lasten välistä vuorovaikutusta leimaa pikemminkin hienotunteisuus ja yhteistyö kuin kilpailu tai aggressiivinen käyttäytyminen. (Peltonen, 2010.)

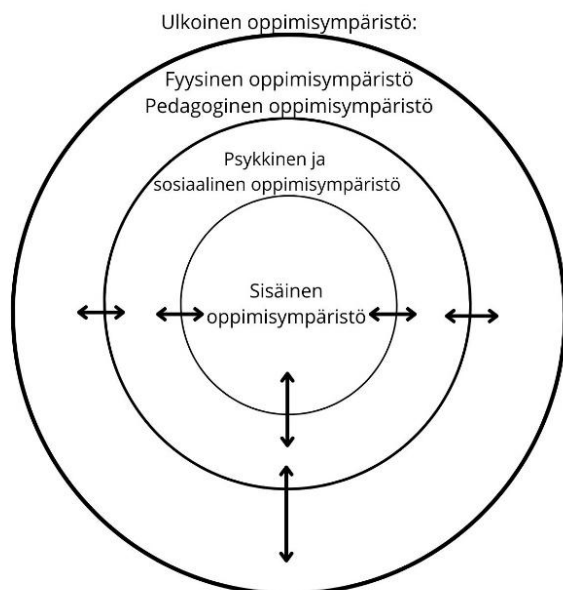
Yhdysluokat tarjoavat luonnollisen ympäristön, jossa lapset voivat opetella avuliaisuutta ja jakamista. Nuoremmat oppilaat tukeutuvat vanhempiin oppilaisiin, ja vanhemmat ottavat vastuuta pienempien tukemisesta, mikä osaltaan kehittää molempien osapuolten yhteistyötaitoja. Opettajat rohkaisevat usein lapsia auttamaan toisiaan herkemmin kuin ryhmissä, joissa kaikki oppilaat ovat samanikäisiä. Tällaisessa ikäryhmien kirjoa edustavassa ympäristössä korostuu myös vastuuntunto sekä itsenäisen toiminnan kehittyminen. Lisäksi yhdysluokkaopetus tukee lapsen omatoimisuuden vahvistumista, sillä se tarjoaa jatkuvasti tilanteita, joissa lapsi oppii ottamaan vastuuta omasta toiminnastaan. Näiden lisäksi oppilaat oppivat tahattomasti ylempien luokkien asioita ja vahvistavat näillä tiedoilla jo olemassa olevaa tietoaan. (Peltonen, 2010.)

3 Oppimisympäristöt

Käsitteenä oppimisympäristöstä alettiin puhua enemmän 1990 luvun loppupuolella. Ennen se miellettiin usein pääasiassa koulun fyysisiin tiloihin liittyväksi (Pantzar, 1998). Tämän jälkeen oppimisympäristön käsitettä on määritelty monin eri tavoin. Laajana käsitteenä sitä on usein käytetty melko epätarkasti pedagogisessa keskustelussa, jopa ilman tarkempaa määrittelyä. Monien tutkijoiden keskuudessa vallitsee erimielisyyksiä siitä, tulisiko käyttää käsitteitä oppimista tukevasta ympäristöstä, opiskeluympäristöstä vai oppimisympäristöstä. Yleisesti ottaen tutkijat kuitenkin ovat sitä mieltä, että oppimisympäristöllä viitataan ympäristöön, joka on suunniteltu tukemaan tavoitteellista opetusta ja opiskelua, ja jossa oppimisen katsotaan tapahtuvan. (Kilpeläinen, 2010.)

Koska oppimisympäristön käsite on laaja ja monivivahteinen, sen ymmärtäminen selkeytyy tarkastelemalla sitä pienempinä osakokonaisuuksina. Oppimisympäristö voidaan kuvata erilaisten rakenteiden kautta, ja sen voidaan jakaa eri ulottuvuuksiin ja osa-alueisiin. Eri rakennemalleissa oppimisympäristöä on tarkasteltu monilta eri näkökulmilta, joten rakennejaottelut voivat vaihdella jonkin verran. Pietarinen ja Rantala (2002) määrittelevät koulun oppimisympäristön koostuvan kolmesta toisiinsa kytkeytyvästä osa-alueesta: koulun fyysisestä, sosiaalisesta ja pedagogisesta oppimisympäristöstä. (Kilpeläinen, 2010.)

Brotherus ym. (2002) lähestyvät ympäristön merkitystä oppimiseen varhaiskasvatuksen sekä esi- ja alkuopetuksen lähtökohdista ja jakavat oppimisympäristön ulkoiseen ja sisäiseen oppimisympäristöön (ks. kuvio 2.). Ulkoisella oppimisympäristöllä Brotherus ym. (2002) tarkoittavat ympäristön fyysisiä ominaisuuksia. Oppimista varten rakennetun kontekstin välineineen ja luonnollisine lähiympäristöineen tulee vahvistaa lapsen aktiivista opiskelua ja omatoimisuutta erilaisissa oppimistilanteissa sekä antaa oppilaalle virikkeitä. Ulkoiseen oppimisympäristöön kuuluvat myös oppimisympäristön pedagogiset ominaisuudet, jolloin voidaan puhua pedagogisesta oppimisympäristöstä. Sen sijaan sisäinen oppimisympäristö on jokaisella ihmisellä omassa päässään. Siellä opetuksen seurauksena tapahtuu ajattelua ulkoisen oppimisympäristön stimuloimana. Jotta ulkoinen ja sisäinen oppimisympäristö voivat kohdata, tarvitaan kommunikointia ja vuorovaikutusta. (Kilpeläinen, 2010.)

Kuvio 2. Oppimisympäristön rakenne Brotherusta ym. (2002) mukailleen.

3.1 Fyysinen oppimisympäristö

Kapeimmassa merkityksessään fyysinen oppimisympäristö voidaan nähdä perinteisenä luokkahuoneena, sillä luokkahuone on usein se kohtaamispaikka, jossa opetus ja oppiminen tapahtuu. Jo hyvin pienetkin oppilaat pystyvät hahmottamaan luokkaympäristön oppimista koskevan luonteen. Laadukas fyysinen oppimisympäristö tukee monipuolista ja monimuotoista opetusta ja oppimista. Fyysisessä oppimisympäristössä käytetään myös erilaisia oppimisteorioita ja pedagogisia malleja sekä uutta teknologiaa. Siten saavutetaan tila, joka on optimaalinen, mutta kuitenkin kustannuksiltaan tehokas suhteessa suorituskykyyn ja toimintaan. Laajimmillaan fyysinen ulottuvuus on yhdistelmä virallisia ja epävirallisia koulutusjärjestelmiä, joissa oppimista tapahtuu koulujen sisä- ja ulkopuolella. (Majoinen, 2019.)

Björklid (2005) määrittelee koulun fyysisiin oppimis- ja kasvu ympäristöihin kuuluvaksi koulurakennuksen, sen opetustilat ja, -välineet. Näiden pedagoginen hyödyntäminen tarjoaa lapselle monipuolisia vuorovaikutustilanteita, jotka edistävät hänen tiedollista, taidollista ja asenteellista kehitystään. Opetusvälineiden ja luokkahuoneiden ohella koulun fyysiseen oppimisympäristöön sisältyvät muun muassa kalustus, valaistus, siisteys, saniteettitilat ja ilmastointi. Toisena ulottuvuutena fyysiseen oppimisympäristöön kuuluu koulun ulkopuolinen toimintaympäristö. Tämä pitää sisällään koulun piha-alueet ja ympäröivän luonnon. Fyysinen oppimisympäristö voi parhaimmillaan inspiroida ja motivoida oppilaita omaksumaan oppimista

tukevan käyttäytymismallin. Kilpeläisen tutkimuksessa pienten koulujen opettajat kokevat koulujensa vahvuudeksi fyysisen sijainnin, sekä ulkoisen ympäristön. Kyläkoulujen fyysisessä oppimisympäristössä arvostetaan erityisesti lapsiystävällisyyttä, turvallisuutta, sekä rauhallisuutta. (Kilpeläinen, 2010.)

Aiemmissa tutkimuksissa opettajat ovat nostaneet fyysisen oppimisympäristön haasteiksi pienessä koulussa pienet tilat ja niiden rajallisuuden. Taito- ja taideaineille ei yleensä ole omia tiloja, joka hankaloittaa näiden oppiaineiden opetusta. Monessa koulussa myös eriyttämiseen ei ole tiloja, jolloin esimerkiksi erityisopetus joudutaan järjestämään sille epäedullisissa tiloissa. Fyysisestä oppimisympäristöistä puhuttaessa nousee esiin myös koulun sijainnin aiheuttamat ongelmat. Palvelut ovat yleensä kaukana koulusta ja koulun ulkopuolella toteutettavaan opetukseen tarvittavien määrärahojen puute luo haasteensa. (Kalaoja, 1990.)

3.2 Pedagoginen oppimisympäristö

Pedagogisella oppimisympäristöllä tarkoitetaan oppimisessa ja opetuksessa käytettäviä menetelmiä ja käytänteitä. Pedagoginen oppimisympäristö koostuu fyysisistä, psyykkisistä ja sosiaalisista tekijöistä. Lisäksi siihen liittyy opetusympäristössä toimivien aikuisten toiminta kasvatuksen kohteena olevien opettamiseksi ja kasvattamiseksi. Pedagogiseen toimintaympäristöön kuuluvat myös oppilaat, aikuiset, välineet ja tarvikkeet. Rinnakkaisena terminä käytetään myös käsitettä didaktinen oppimisympäristö. Pedagogisessa oppimisympäristössä painottuu aikuisen opetuksellinen toiminta. Opetukselliseen toimintaan liittyvät opettajan luomat tavoitteet, joilla tavoitellaan hyvää oppimista. Opettaja onkin keskeisin yksittäinen henkilö pedagogisen ympäristön määrittelyssä. (Majoinen, 2019.)

Näkemyksiä pedagogisesta oppimisympäristöstä on useita, jonka vuoksi määrittelimme vielä oman näkemyksemme tälle. Tutkimuksessamme pedagoginen oppimisympäristö nähdään laajana, siten, että se sisältää kaiken, mikä vaikuttaa oppimiseen. Määritelmässämme pedagoginen oppimisympäristö kattaa fyysisiä mahdollisuuksia järjestää opetusta, koulun mahdollisuuksia tarjota opettajille jatkokoulutusmahdollisuuksia opetuksen kehittämiseksi, sekä yhdysluokkaopetuksen vaikutukset opetuksen suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin.

Aikaisemmissa tutkimuksissa opettajat ovat nostaneet opetuksen järjestämisen haasteiksi yhdysluokkaopetuksen. Siinä haasteeksi nousee esimerkiksi yhdysluokille soveltuvien opetusvälineiden puutteen. Pienen oppilasmäärän takia on vaikea toteuttaa ryhmitöitä ja se tuo

myös haasteensa myös taito- ja taideaineiden tunneille. Opettajat kertoivat myös arvioinnin toteuttamisen olevan haastavaa pienen ryhmäkoon vuoksi, sillä vertailukohteita on vähäisesti. (Kalaoja, 1990.)

3.3 Sosiaalinen oppimisympäristö

Oppimisympäristöön kuuluvat fyysisten tekijöiden lisäksi myös sosiaaliset tekijät. Käytännössä käyttäjät, esimerkiksi koululuokan oppilaat ja opettajat, muuttavat tilan oppimiseen tarkoitetuksi ympäristöksi. Sosiaalisesta näkökulmasta tarkasteltuna oppimisympäristö on vuorovaikutuksen tila, jossa tapahtuu erilaisia ryhmäprosesseja ja kommunikaatiota. Myös tilan käyttäjien henkinen ilmapiiri liittyy sosiaaliseen oppimisympäristöön. Oppimisympäristön sosiaalisen toimintakentän kokonaisuudessaan muodostavat siinä toimivat ihmiset, kuten oppilaat, vanhemmat, opettajat ja kouluviranomaiset. Avautuvan oppimisympäristön käsitteen näkökulmasta sosiaalinen oppimisympäristö käsittää myös koulun ulkopuoliset yhteisöt ja ihmissuhteet, jotka edesauttavat oppimista. (Majoinen, 2019.) Pienessä koulussa sosiaalista oppimisympäristöä ilmentää voimakas yhteisöllisyys ja laadukas ilmapiiri (Kilpeläinen, 2010).

Koulussa lapset ja nuoret kuuluvat sosiaalisiin ryhmiin, joiden muodostumiseen he eivät itse voi vaikuttaa. Esimerkiksi luokkatovereitaan oppilas ei voi itse valita, vaikka heidän joukostaan hän voi tuki valita ystäviä ja koululuokissa yleensä syntyykin erilaisia kaveriryhmiä. Tutkimuksissa on tutkittu vertaisryhmän vaikutusta oppilaiden käyttäytymiseen. Lapset matkivat tovereidensa käyttäytymistä ja ryhmään muodostuu tietty normisto sen perusteella, millaisia asioita pidetään hyväksyttävänä. Esimerkiksi yksittäisen lapsen aggressiiviseen käyttäytymiseen vaikuttaa merkittävästi se, miten luokkatoverit reagoivat siihen. Pienessä koulussa oppilaita on luokalla vähän, joten oppilaan mahdollisuudet valita ystäviään ovat rajalliset. Samankäisiä oppilaita saattaa olla koulussa vähän, joten ystäviä muodostuu myös yli luokka-asteiden. (Salmivalli, 2000.)

Aiemmissä tutkimuksissa on tutkittu pienen koulun etuja ja haasteita sosiaalisen oppimisympäristön näkökulmasta. Tutkimuksissa opettajat ovat kuvailleet koulun ilmapiiriä perhemäiseksi, jossa työrauhahäiriöitä on vähän. Henkilökunnan välillä on läheinen suhde, jossa työtä voidaan tehdä joustavasti ja itsenäisesti. Toisaalta vähäinen henkilökunnan määrä voi tuoda ongelmia ristiriitatilanteissa. Myös henkilökunnan ja kotien välisiä suhteita kuvataan läheisiksi. Pienet opetusryhmät mahdollistavat yksilöllisen opetuksen, mutta toisaalta oppilaat

eivät saa kokemuksia isossa ryhmässä toimimisesta. Myös koulun sijainti suhteessa muihin kouluihin ei anna opettajille mahdollisuutta vertaistukeen ja ajatusten vaihtoon muiden luokkien opettajien kanssa. (Kalaoja, 1990.)

4 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisia mahdollisuuksia pienten koulujen oppimisympäristöt antavat. Tutkimuksemme perustuu aiempaan tutkimukseen, sekä tekemiimme haastatteluihin. Tutkimuksen tarkoituksena ei ole vertailla pienten ja isojen koulujen oppimisympäristöjä. Oma näkemyksemme ja kokemuksemme pienistä kouluista on positiivinen, sillä omaamme työkokemusta sellaisessa työskentelemisestä. Koemme, että pienillä kouluilla on hyvät oppimisympäristöjen mahdollisuudet, vaikkakin myös omat haasteensa. Haluamme tutkia, kumoutuvatko omat ajatuksemme, vai saavatko ne vahvistusta.

Valitsimme tutkimuskysymyksemme sen perusteella, että saamme vastausten perusteella kirjoitettua kattavan kuvauksen siitä, millaista koulunkäynti pienessä koulussa on ja mitkä ovat niiden erityisiä mahdollisuuksia. Ensimmäinen kysymyksemme käsittelee eri oppimisympäristöjä. Toivomme saavamme opettajien haastatteluilla vastauksia siihen, millaisia haasteita ja mahdollisuuksia pienten koulujen oppimisympäristöt antavat. Siksi valikoimme toiseksi kysymykseksi siihen liittyvän kysymyksen.

1. Millaiseksi pienen koulun opettajat kokevat koulunsa oppimisympäristöt?
2. Millaisia haasteita ja mahdollisuuksia pienessä koulussa on?

Hypotesimme on, että pienissä kouluissa on hyvä sosiaalinen oppimisympäristö. Omien kokemuksiemme, sekä perehtymämme kirjallisuuden perusteella pienissä kouluissa sekä oppilaiden, että opettajien vuorovaikutus on rikkaampaa ja avoimempaa, kuin suuremmissa. Tämän vuoksi oletuksemme on, että yhteisöllisyys on sana, joka tulee esille opettajien haastatteluissa.

Fyysisestä ja pedagogisesta oppimisympäristöstä oletuksemme sen sijaan on, että pienissä kouluissa mahdollisuudet ovat rajalliset, sillä resurssit keskitetään herkästi suurempiin keskittymiin, eli kaupungin keskustoihin ja niissä sijaitseviin suuriin kouluihin.

Toisessa tutkimuskysymyksessä vastaamme kysymykseen pienten koulujen haasteista ja mahdollisuuksista. Oletuksemme on, että haastatteluista tulee ilmi enemmän mainintoja pienten koulujen mahdollisuuksista kuin haasteista. Arvelemme oppilasmäärän vähyyden ja yhteisöllisyyden suureksi voimavaraksi koulun toiminnalle.

5 Tutkimuksen toteutus

Tutkimusmenetelmämme on laadullinen tutkimus, jossa haastattelemme pienten koulujen opettajia. Laadullisessa tutkimuksessa yleisimmät aineistonkeruumenetelmät ovat kysely, haastattelu, havainnointi, sekä erilaisista dokumenteista kerätty tieto (Tuomi & Sarajarvi, 2018,). Käytimme tutkimuksessamme pienen koulun määritelmänä Opetushallituksen ja Karlberg-Granlundin (2008) määritelmää. Opetushallitus määrittelee pienen koulun alle 50 oppilaan alakouluksi.

Tutkimuksen menetelmällisenä lähestymistapana toimii Cohenin (2011) esittämä malli, joka painottaa tiedonkeruumenetelmien valintaa tutkimuskohteen luonteen edellyttämällä tavalla. Malli rakentuu seitsemän toisiaan seuraavan vaiheen varaan, joista jokaisella on oma erityinen tehtävänsä tutkimusprosessissa. Vaiheet etenevät tematisoinnista tutkimuksen suunnitteluun, tiedonkeruuseen haastattelun keinoin, aineiston litterointiin, analysointiin, tulosten todentamiseen ja lopuksi raportointiin. Näiden vaiheiden systemaattinen noudattaminen mahdollisti tutkimuksen eheän ja johdonmukaisen toteuttamisen.

Aloitimme tutkimuksen tekemisen aiheen valinnalla. Pohdimme aluksi toista aihetta, mutta päädyimme kuitenkin vaihtamaan sen, kun kiinnostuimme tästä aiheesta eräällä kurssilla tehdyn tehtävän vuoksi. Valitsemamme aihetta ei ole aiemmin tutkittu paljoa, joten halusimme syventyä siihen lisää. Tutkimme aiempaa kirjallisuutta ja huomasimme millaisista näkökulmista aihetta ei ole tutkittu. Muodostimme sen pohjalta kaksi tutkimuskysymystä.

Aineistonkeruumenetelmäksi tähän tutkimukseen valikoitui haastattelu, sillä halusimme saada pienten koulujen luokanopettajilta henkilökohtaisia kokemuksia ja näkemyksiä. Pohdimme, valitsemmeko haastateltavaksi opettajia vai oppilaita, mutta päädyimme siihen, että opettajilta saamme laajemman näkemyksen siitä, miten pienissä kouluissa hyödynnetään erilaisia oppimisympäristöjä.

Seuraavaksi siirryimme Cohenin (2011) mallin seuraavalle portaalle, eli tiedonkeruuseen haastattelun keinoin. Aloimme suunnitella jo olemassa olevien tutkimuskysymysten pohjalta haastattelukysymyksiä, sillä halusimme liittää ne jo haastattelukutsuihin. Koimme parhaaksi vaihtoehdoksi tehdä haastattelu puolistrukturoituna, eli suunnittelimme kysymykset valmiiksi,

mutta kuitenkin melko avoimiksi. Puolistrukturoitu haastattelu antaa mahdollisuuden esittää lisäkysymyksiä, mikäli emme saa kaikkea haluamaamme tietoa.

5.1 Aineistonkeruu ja osallistujat

Lähetimme haastattelukutsun haastattelukysymysten kanssa 40:lle pienen koulun opettajalle. Etsimme internetistä lähellä olevien paikkakuntien koulut, sekä oppilasmäärät ja laitoimme viestiä niihin kouluihin, joissa oppilasmäärä oli alle 50 oppilasta. Koulut sijaitsevat Satakunnan ja Varsinais-Suomen alueella. Haastattelukysymyksiksi valikoitui 11 kysymystä, joista kolmessa käytimme lisänä tilastollista analyysimenetelmää (ks. Liite 1.). Ensimmäisten kysymysten tarkoituksena oli selvittää, millaisessa koulussa haastateltava työskentelee, sekä aiemmat kokemukset opettajana työskentelystä. Haastattelun pääpaino oli oppimisympäristöjen kuvailussa ja arvioinnissa. Haastattelukysymykset 4–7 käsittelivät oppimisympäristöjen mahdollisuuksia. Nämä kysymykset sisälsivät sanallisen vastauksen lisäksi opettajan arvion oppimisympäristöistä asteikolla 1–5. Loput kysymykset tarkensivat opettajan näkemyksiä pienen koulun haasteista, sekä mahdollisuuksista, sisältäen keskustelun mahdollisesta lakkautusuhasta. Lopuksi annoimme haastateltavalle vapaan puheenvuoron, jossa hän sai halutessaan täydentää edeltäviä vastauksiaan, tai kertoa jotakin niiden ulkopuolelta, jonka koki olevan tärkeää tähän tutkimukseen.

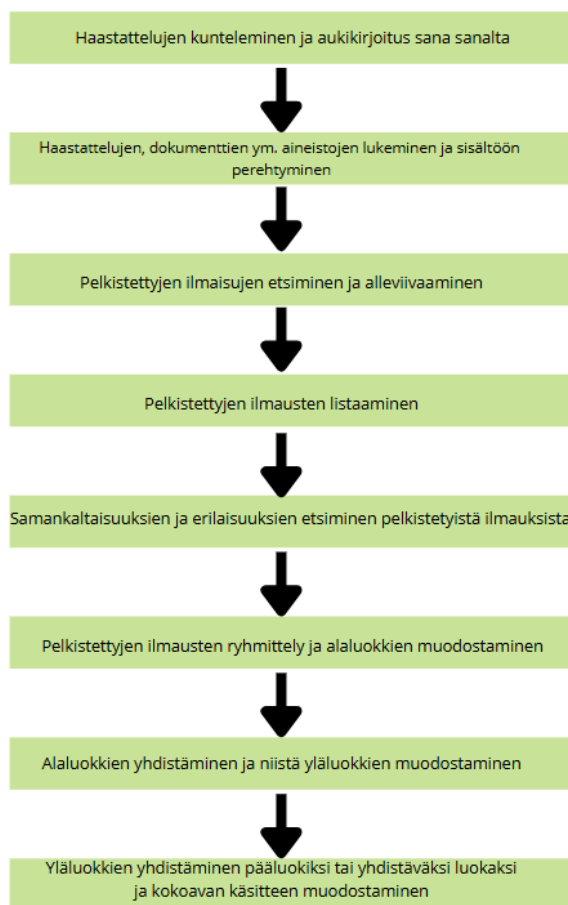
Arvioimme kutsussa haastattelun kestoksi noin 30 minuuttia. Tässä ajassa koimme, että vastaajalla olisi riittävästi aikaa vastata kaikkiin kysymyksiin kattavasti ilman kiireen tuntua. Vaikka lähetimme haastattelukutsun 40:lle opettajalle, saimme aluksi vain neljä vastausta. Lähetimme uuden viestin heille, jotka eivät vastanneet, ja saimme kaksi vastausta lisää. Haastattelimme opettajia sitä mukaan, kun he vastasivat haastattelukutsuun. Tavoitteenamme oli saada kahdeksan haastateltavaa, joten otimme yhteyttä vielä henkilökohtaisesti kahteen opettajaan. Tästä saimme vielä yhden haastateltavan lisää.

Haastattelimme kaiken kaikkiaan seitsemää opettajaa, jotka olivat kuudesta eri koulusta. Haastattelut toteutettiin vuoden 2024 joulukuussa, sekä vuoden 2025 maaliskuussa. Haastateltavat saivat valita, pidetäänkö haastattelu Zoom-palvelussa vai paikan päällä kasvotusten. Koska haastateltavat vastasivat yksityishenkilöinä omista kokemuksistaan, emme tarvinneet erillistä tutkimuslupaa tutkimuksen tekemiseen. Kerroimme tästä jokaisen haastattelun alussa ja mainitsimme myös, että haastateltava saa jättää vastaamatta

kysymykseen, mikäli kokee vastaamisen epämiellyttäväksi. Tallensimme haastattelut äänittämällä ne henkilökohtaisiin puhelimiimme. Kerroimme tämän myös haastateltaville.

5.2 Aineiston analyysi

Lähdimme analysoimaan haastatteluja sisällönanalyysin menetelmällä, joka sopii monipuolisesti laadullisiin tutkimuksiin. Sisällönanalyysin tarkoituksena on auttaa aineiston järjestämisessä tiiviiseen ja selkeään muotoon ilman, että sen sisällä oleva informaatio katoaa. (Puusa & Juuti, 2011.) Tällä menetelmällä saadaan kerätty aineisto kuitenkin järjestettyä vain johtopäätöksen tekoa varten. Tarkennettuna tutkimuksessamme on käytetty aineistolähtöistä sisällönanalyysin menetelmää, joka kuvataan karkeasti kolmivaiheiseksi projektiksi. 1) aineiston redusointi eli pelkistäminen, 2) aineiston klusterointi, eli ryhmittely ja 3) abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Alla oleva kuvio selvittää käyttämämme aineistolähtöisen sisällönanalyysin menetelmää yksityiskohtaisemmin vaihe vaiheelta. (Tuomi & Sarajarvi, 2018.)

Kuvio 3. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin eteneminen.

Haastattelut olivat lopulta pituudeltaan 20–45 minuuttia. Haastateltavat opettivat kaikki yhdysluokilla, joissa antoivat samaan aikaan opetusta kahdelle, kolmelle tai neljälle eri luokkasteelle. Haastatteluiden nauhoittamisen avulla pääsimme palaamaan vastauksiin myöhemmin.

Haastatteluiden nauhoitusten pohjalta teimme litteroinnin eli muutimme äänityksen tekstimuotoon. Karsimme tässä vaiheessa haastatteluista täytesanoja ja toistoa. Emme kirjanneet litterointiin äänenpainoa tai muita eleitä. Litteroinnin jälkeen lähdimme poimimaan tutkimukselle merkittävimpiä vastauksia, jotka korostimme eri värillä.

Muodostimme värikoodatuista opettajien puheenvuoroista kymmenen yläteemaa. Yläteemoiksi valikoitui: yhteisöllisyys, yhdysluokkaopetus, opetusvälineistö ja työtilat, joustavuus, ajan puute ja työmäärä, oppilaiden käyttäytyminen, lakkauttaminen, oppilaiden väliset sosiaaliset suhteet, koulun sijainti, sekä opettajien väliset suhteet. Yläteemat jaoimme vielä tarkempisiin alateemoihin (ks. Taulukko 1.), jotka nousivat selkeimmin esille analysoidessamme haastatteluita. Lopuksi jaoimme yläteemat eri oppimisympäristöjen alle. Vaikka taulukossa on jaettu yläteemat selkeästi eri oppimisympäristöihin, osa alateemoista menee useamman oppimisympäristön alle. Esimerkiksi materiaalit nousivat haastatteluissa esille sekä fyysisestä että pedagogisesta oppimisympäristöstä keskustellessa. Valitsimme laittaa alateemat sen oppimisympäristön alle, josta keskustellessa se nousi useimmin esille.

Taulukko 1. Haastatteluissa esiin nousseet ylä- ja alateemat oppimisympäristöittäin.

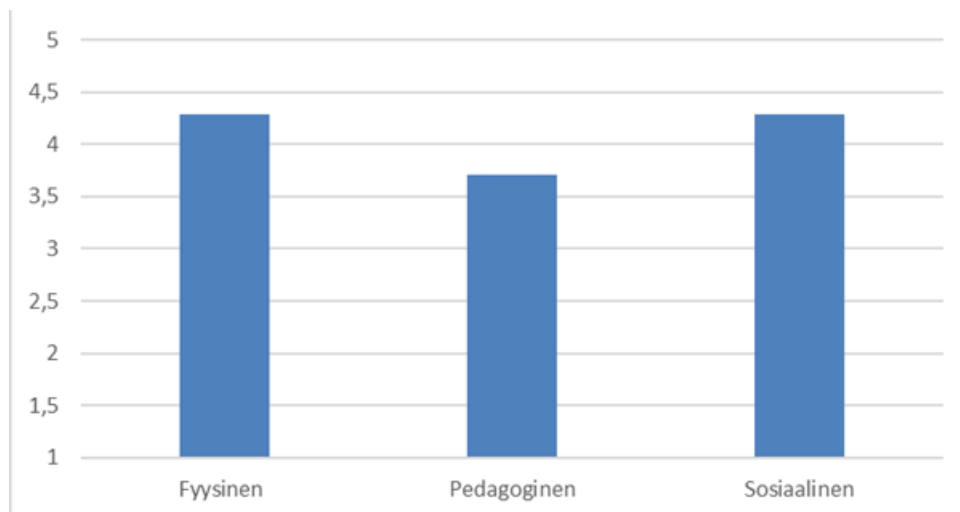
Oppimisympäristöt	Yläteema	Alateema
Fyysinen oppimisympäristö	Opetusvälineistö ja työtilat	- Materiaalit - Teknologia - Koulun tilat - Koulun ympäristö
Pedagoginen oppimisympäristö	Yhdysluokkaopetus	- Ryhmän heterogeenisyys - Yksilöllinen tuki - Pedagoginen oppimisympäristö
	Lakkauttaminen	- Syyt - Seuraukset - Oppilaiden ja opettajien tunteet
	Sijainti	- Palveluiden saatavuus - Pitkä koulumatka
	Ajanpuute ja työmäärä	- Työn kuormittavuus - Ajankäyttö - Vertaistuen puute - Yhdysluokkaopetuksen haasteet
	Joustavuus	- Nopea päätöksenteko - Aikataulut - Pedagoginen vapaus - Inklusiivisuus
Sosiaalinen oppimisympäristö	Oppilaiden käyttäytyminen	- Kiusaamistilanteet vähäisiä - Vähäinen häiriökäyttäytyminen - Omana itsenään oleminen
	Yhteisöllisyys	Yhteenkuuluvuuden tunne - Vuorovaikutus - Tiivis yhteistyö
	Oppilaiden väliset sosiaaliset suhteet	- Pienet piirit - Luokka-asteet ylittävät kaverisuhteet - Ikätovereiden puute
	Opettajien väliset suhteet	- Oppilastuntemus - Opettajien väliset kemia

6 Tulokset

Tässä luvussa käsitellään tutkimuksemme tuloksia Cohenin (2011) mallin viimeisen portaan mukaan. Aluksi tarkastelemme jokaista oppimisympäristöä erikseen. Lisäksi analysoimme haastatteluissa muita esille nousseita teemoja. Olemme lisänneet myös suoria sitaatteja haastatteluista, joiden avulla lukija saa syvällisemmän käsityksen haastateltavien näkemyksistä. Haastatteluissamme lainauksia merkitään lyhenteillä. Lyhenteissä H tarkoittaa haastateltavaa ja numerot merkitsevät haastattelun järjestysnumeroa. Numerot auttavat havainnollistamaan, kuka haastateltavista vastasi mitään, sekä auttaa varmistamaan, että kaikkia saatuja aineistoja käytetään tutkimuksessa.

Halusimme haastattelun tueksi myös tilastollisen menetelmän, jotta vastauksia olisi helpompi vertailla keskenään. Tilastolliset koonnit auttavat hahmottamaan, miten yleisiä tietyt näkemykset tai kokemukset ovat eri vastaajien keskuudessa. Tästä syystä lisäsimme oppimisympäristöjä käsitteleviin kysymyksiin arvosana-asteikon (ks. kuvio 4). Haastateltavien tuli kuvailla oman koulunsa kyseistä oppimisympäristöä asteikolla 1-5 (1=erittäin huono, 3=ok ja 5=erittäin hyvä).

Sosiaalinen oppimisympäristö sai eniten arvosanoja 5. Haastatteluissa nousi esille opettajien tyytyväisyys koulun sosiaaliseen oppimisympäristöön ja yhteisöllisyyttä painotettiin kaikissa haastatteluissa. Fyysisen oppimisympäristön arvosanaksi haastateltavat antoivat 4 tai 5. Opettajat kokivat, että kouluissa on kaikki tarvittava materiaali ja työvälineistö sekä riittävät tilat opetuksen toteutukseen. Alhaisimman keskiarvon sai pedagoginen oppimisympäristö. Haastateltavat antoivat siihen arvosanaksi 3 tai 4. Yhdysluokkaopetuksen haasteet nostettiin tähän vaikuttavaksi tekijäksi.

Kuvio 4. Opettajien arviot oppimisympäristöjen mahdollisuuksista pienessä koulussa

6.1 Fyysinen oppimisympäristö

Haastattelujen perusteella pienten koulujen fyysinen oppimisympäristö vaihtelee, mutta yleisesti ottaen opettajat ovat tyytyväisiä tiloihin ja välineistöön. Useat opettajat kokivat koulun tilat ja välineistön tarkoituksenmukaisina. Teknologia oli useissa kouluissa hyvin ajan tasalla. Lähes kaikki haastateltavat kertoivat, että heidän kouluissaan jokaiselle oppilaalle on oma älylaite, sekä opettajalla älytaulu ja kannettava tietokone. Lisäksi haastateltavat mainitsivat, että heidän kouluissaan on muun muassa Chromebookeja, dokumenttikamera, sekä tabletit oppilaille.

"Meillä on aika lailla hyvät välineet kaupungin mittapuussa". (H4)

"Joka luokassa on älytaulu, opettajalla oma läppäri ja läppärivaunu, jossa on 24 läppäriä". (H5)

Fyysisiin tiloihin liittyi kuitenkin myös haasteita, jotka koskivat suurimmaksi osaksi taideaineiden tiloja. Haastateltavat kertoivat, että heidän kouluissaan ei ole erillisiä tiloja musiikin tai kuvataiteen opetukseen. Lisäksi osalla haastateltavista liikuntasalien pieni koko rajoitti opetusta, jos kyseessä oli isompi ryhmä. Joissain kouluissa oli kuitenkin erittäin hyvät puitteet myös sisäliikuntaan. Liikuntavälineitä on haastateltavien kouluissa kattava valikoima.

"Varsinaisia kuviksen tai musiikin luokkia meillä ei ole, että tuolla kolmosluokassa on vähän soittimia". (H7)

"Kun oppilasmäärä ylittää viidentoista, sali on auttamatta liian pieni". (H4)

Suurimmassa osassa haastatteluita nousi esille koulun mahdollisuudet jakaa oppilaita eri tiloihin. Luokkahuoneet ovat tilavia ja käytävätiloja sekä tyhjiä luokkahuoneita hyödynnetään opetuksessa. Tämä mahdollistaa joustavan opetuksen ja eriyttämisen. Monessa haastattelussamme kävi ilmi, että kouluissa liikuntasali on usein vapaassa käytössä, koska liikuntaryhmiä on vähän. Opettajat voivat hyödyntää salia monipuolisesti muissa oppiaineissa.

"Meillä on ylimääräisiä luokkatiloja, joten me pystytään tekemään jakoja ". (H5)

"Meillä on iso liikuntasali suhteessa meidän koulun kokoon. Se on lähes aina vapaassa käytössä, koska liikuntatunteja on suhteessa vähän, niin sitä voi käyttää muuhunkin toimintaan". (H6)

Lisäksi kaikki koulut sijaitsevat luonnon läheisyydessä, joka tarjoaa mahdollisuuden hyödyntää luontoa opetusympäristönä. Myös koulujen piha-alueet ovat suuria ja monipuolisia. Haastateltavat mainitsivat pihalla olevan esimerkiksi ministadionin, hämähäkkikeinun, kiipeilytelineen ja pelialueet. Tällainen monipuolisuus tukee oppilaiden kokonaisvaltaista oppimista ja hyvinvointia.

"Piha-alue on tosi monipuolinen ja kun on vähän metsäaluetta, missä lapset voi leikkiä". (H7)

"Kun astuu koulun ovesta pihalle, saa olla luonnossa saman tien". (H1)

6.2 Pedagoginen oppimisympäristö

Yhdysluokkaopetus on pienten koulujen pedagogisen oppimisympäristön keskeisin piirre, joka vaikuttaa merkittävästi sekä opetuksen toteutukseen, että oppimiskokemukseen. Haastatteluaineiston perusteella yhdysluokkaopetuksessa korostuvat toisaalta joustavuus, opettajan autonomian mahdollistama luova pedagoginen suunnittelu ja sosiaalisen kasvun mahdollisuudet, mutta toisaalta myös suuri suunnittelutyön määrä, heterogeenisten ryhmien hallinnan haasteet ja yksilöllisen tuen rajoitteet.

Opettajat kuvasivat yhdysluokkaopetusta vaativaksi opetusmuodoksi, jossa korostuu oppilasryhmän heterogeenisyys. Useampi opettaja mainitsi, että samanaikaisesti opetettavat eri ikäryhmät vaativat paljon sekä suunnittelulta että toteutukselta. Haastateltavat nostivat esiin opetuksen rakenteellisia vaatimuksia, sillä opetus tulee suunnitella siten, että kaikkien ikäryhmien ohjaaminen ja opettaminen samanaikaisesti onnistuu. Tämä edellyttää opettajalta

sekä tarkkaa ajankäytön hallintaa, että kykyä reagoida eri ikäisten ja taitotasoisten oppilaiden tarpeisiin reaaliaikaisesti.

"Täytyy ehkä suunnitella vähän enemmän ja miettiä tunnin rakenne täysillä, että sä pystyt ohjaamaan toista luokkaa erikseen tai antamaan heille konkreettista opetusta". (H3)

"Täytyy olla tiiviimpää, jäsennellympää ja ennalta mietitympää, koska sulla ei ole varaa käyttää sitä koko 45 minuuttia vaan siihen yhteen porukkaan". (H4)

Yhdysluokkaopetuksen vaikutus oppilaisiin jakoi näkemyksiä. Eräs haastateltava toi esiin, että yhdysluokkaopetus voi sopia toisille oppilaille hyvin, mutta toiset saattavat kokea sen haastavaksi, erityisesti silloin, kun oppimisympäristössä on paljon häiriötekijöitä tai kun yksilöllistä tukea ei ole riittävästi saatavilla. Käytännön ratkaisuina mainittiin esimerkiksi kuulosuojaimien ja sermien käyttö luokahuoneessa, mikä kertoo pyrkimyksestä tukea keskittymistä ja yksilöllistä työskentelyä, vaikka resursseja olisi rajoitetusti.

"Välillä se on tosi haastavaa, koska ei ole resursseja tarjoamaan sellaista opetusta, vaikka tietäisi, että toinen oppilas hyötyisi siitä". (H4)

E erityisenä haasteena nähtiin myös oppimateriaalien soveltuvuus yhdysluokkaympäristöön. Haastatteluissa tuotiin esiin, että yhdysluokkaopetus vaatisi materiaalilta joustavuutta, mitä kaikki oppimateriaalit eivät tarjoa. Lisäksi haasteena nähtiin 1–2- luokkien yhdysluokkaopetus varsinkin syksyllä, kun ykkösluokkalaisiin kohdistuu paine lukemaan oppimisesta. Tämän vuoksi toisen luokan oppilaiden kuvattiin olevan hieman "oman onnensa nojassa". Tämä alleviivaa opetuksen epätasaista kohdistumista ja haasteita ryhmien samanaikaisessa tukemisessa.

"Joissain aineissa huonot kirjat, eivät sovi yhdysluokkaopetukseen". (H5)

"Kakkoset on vähän enemmän tai vähemmän oman onnensa nojassa. Paine ykkösluokalla lähinnä, että ne oppis lukemaan, että seuraavana vuonna ne olisi omatoimimisia". (H1)

Haastatteluissa korostui myös yhdysluokkien jatkuvuus, ja siihen liittyvä pedagoginen suunnittelu pitkällä aikavälillä. Opettajat kuvasivat tilanteita, joissa oppilas siirtyy toiseen

kouluun kesken lukuvuoden ja on jo suorittanut pienessä koulussa esimerkiksi seuraavan vuosiluokan sisältöjä. Tämä aiheuttaa päällekkäisyyksiä ja pedagogisia haasteita opetuksessa.

"Jos oppilas tulee kesken vuotta, hän voi olla opiskellut kolmosen sisältöjä ja seuraavassa koulussa jatkaa taas kolmosluokan kanssa". (H4)

Yhdysluokkaopetus vaikuttaa myös oppilaan rooliin luokkayhteisössä. Haastateltavat nostivat esiin, että yksittäinen oppilas saattaa joutua kantamaan ryhmän oppimista, jos muut ovat passiivisia. Tämä voi johtaa epätasaiseen vastuunjakoon oppilaiden välillä ja kuormittaa yksilöitä, jotka kokevat painetta vastata opetuksen etenemisestä.

"Se voi olla sellaiselle hyvälle oppilaille tosi rankkaa vetää sitä roolia". (H6)

Kokonaisuudessaan yhdysluokkaopetus pienen koulun pedagogisessa ympäristössä on monitahoinen ilmiö. Se edellyttää opettajalta erityistä suunnitteluosaamista, kykyä tasapainottaa opetuksen kohdistumista eri ryhmille ja herkkyyttä oppilaiden yksilöllisille tarpeille. Vaikka yhdysluokkaopetus tarjoaa myös ainutlaatuisia mahdollisuuksia, kuten ikäryhmärajat ylittävää yhteistyötä ja joustavaa oppimista, sen onnistunut toteuttaminen edellyttää riittäviä resursseja, toimivia oppimateriaaleja ja tukevaa työyhteisöä.

6.3 Sosiaalinen oppimisympäristö

Sosiaalinen oppimisympäristö on tärkeä tekijä koulun arjessa, ja se muodostuu monista eri osa-alueista, kuten opettajien välisistä suhteista, työyhteisön dynamiikasta sekä oppilaiden välisistä sosiaalisista suhteista. Haastatteluissa sosiaalista oppimisympäristöä kuvattiin tiiviiksi ja yhteisölliseksi. Se voi kuitenkin tuoda mukanaan haasteita.

Opettajien väliset suhteet ovat ensiarvoisen tärkeitä työyhteisön toimivuuden kannalta. Haastateltavat kuvaavat opettajien välisiä suhteita hyviksi, joissa yhteistyö sujuu ongelmitta. Monessa haastattelussa opettajat huomauttivat, että pienessä koulussa ristiriidat saattavat kärjistyä, jos opettajien henkilökemiat eivät kohtaa. Pienessä koulussa henkilökuntaa on vähän, eikä voi valita esimerkiksi sitä, kenen kanssa keskustele kahvihuoneessa. Tämä toisaalta johtaa siihen, että pieniä "kuppikuntia" ei pääse syntymään. Pienessä yksikössä konfliktit voivat siis kärjistyä, mutta toisaalta myös tiivis yhteisö luo mahdollisuuden läsnäololle ja vuorovaikutukselle. Haastatteluissa painotettiin myös, että opettajien erilaiset opetusmenetelmät ja persoonallisuudet nähdään rikkautena.

“On tiivis työyhteisö, jossa on hyvät toimivat välit ja hyvät kemian opettajien välillä. Sehän on hieno paikka, mutta sitten toisaalta, jos sattuisi niin että henkilökemiat ei jostain syystä toimi tai on jotain ristiriitaa, niin siellä ei myöskään pääse pakoon. Isossa opettajahuoneessa löytyy sitten aina joku paikka, jos on ongelmia. Ne varmaan kyllä ehkä kärjistyy pikkukoulussa”. (H5)

Myös oppilaiden välisiä sosiaalisia suhteita kuvattiin haastatteluissa tiiviiksi. Haastateltavat kertoivat, että oppilaat viettävät yhdessä aikaa yli luokka-asteiden. Vanhemmat oppilaat pitävät huolta pienemmistä ja kaikki ovat mukana samoissa leikeissä ja peleissä. Yhdeksi huolenaiheeksi haastateltavat kuitenkin mainitsivat kaverin puutteen. Pienessä koulussa oppilaita on vähän eikä kavereita voi valita samalla tavalla kuin isommassa koulussa. Tämä voi johtaa tilanteeseen, joissa oppilaat eivät löydä samanhenkisiä kavereita. Haastateltavat mainitsivat myös, että jollakin luokka-asteella voi olla vain yksi oppilas, jolloin oppilaalla ei ole mahdollisuutta saman ikäiseen seuraan. Tämä muodostuu ongelmaksi, etenkin yläkouluun siirtyessä, jolloin oppilas voi kokea yksinäisyyttä.

“Sä et voi kavereita tässä valita”. (H1)

“Jos sä oot ainoa sun luokalla niin joillekin se sopii, mutta jotkut ei välttämättä pidä siitä. Se saattaa olla myöskin semmoinen iso pelottava juttu sitten yläasteelle siirtyessä, että se on sitten ainoa, joka on menossa”. (H4)

6.4 Yhteisöllisyys

Yhteisöllisyys nousi vahvasti esiin yhtenä pienten koulujen keskeisistä vahvuuksista. Haastatteluaineiston perusteella pienessä kouluyhteisössä vallitsee tiivis, välitön ja monitasoinen vuorovaikutus, joka rakentuu kaikkien koulun toimijoiden - oppilaiden, opettajien, ohjaajien ja muun henkilökunnan keskinäiselle tuntemiselle ja osallisuudelle. Yhteisöllisyyttä kuvattiin toistuvasti sanoilla *“perhe”* ja *“lintukoto”*, mikä kertoo vahvasta yhteenkuuluvuuden tunteesta ja koulun tarjoamasta turvallisesta ilmapiiristä.

Haastatteluissa kävi ilmi, että oppilaat tuntevat paitsi toisensa laajasti eri ikäryhmien kesken, myös kaikki koulun aikuiset nimeltä, ja päinvastoin. Eräs haastateltava totesi: *“Meillä tiedetään*

toisten nimet, sukunimet ja perhetaustat suurin piirtein," (H2) mikä kuvastaa hyvin yhteisön sosiaalista läheisyyttä. Tällainen läheisyys vahvistaa paitsi turvallisuuden kokemusta, myös mahdollisuuksia yksilölliseen ohjaukseen ja varhaiseen puuttumiseen.

Ikäryhmien välinen vuorovaikutus näkyi esimerkiksi kummioppilastoiminnassa, yhteisissä leikeissä ja juhlatapahtumissa. Yhteisöllisyys siis rakentuu paitsi arjen kohtaamisista, myös rakenteellisista ratkaisuista, jotka tukevat lasten välistä yhteistyötä.

"Kuudesluokkalaiset kantaa ekaluokkalaisia reppuselässä ja he leikkii ja pelaa yhdessä." (H5)

Koulun henkilökunta nähtiin osana kasvattavaa yhteisöä riippumatta työtehtävästä. Esimerkiksi ruokapalvelu- ja siivoustyöntekijät mainittiin useissa vastauksissa merkittävänä yhteisön jäsenenä: He voivat yhtäläisesti kehua ja kannustaa ja myös antaa moitetta, jos on aihetta. Tämä osoittaa, että kasvatusvastuu jakautuu laajasti, ja oppilaille on luottamuksellinen suhde kaikkiin aikuisiin kouluyhteisössä.

"Ravitsemustyöntekijälläkin on kasvatusvastuu siinä ruokailuhetkellä" (H3)

Koulun pieni koko mahdollistaa joustavuutta ja yhteisöllisyyden vahvistamista käytännössä. Päätöksiä voidaan tehdä nopeasti, ja yhteisiä tapahtumia voidaan järjestää koko koulun voimin. Tämä vapauttaa koulun arkea muodollisuuksista ja mahdollistaa oppilaslähtöisen toiminnan. Yhteisöllisyyden nähtiin myös edistävän oppilaiden hyvinvointia ja ehkäisevän syrjäytymistä. Tällainen sosiaalinen turvaverkko on erityisen merkittävä pienissä kouluissa, joissa ryhmäkoko on pieni ja yksilöllinen huomiointi helpompaa.

"Meillä tehdään täällä koko koulun voimin – ne on koko porukan projekteja, joissa jokainen tekee jotakin." (H3)

"Ei tarvitse miettiä varauksia liikuntasaliin – voidaan vaan päättää mennä pihalle, kun on kiva ilma." (H4)

"Tunnetaan kaikki nimeltä – se on mielestäni todella hyvä, että kaikki saadaan pysymään mukana eikä kukaan jää syrjäytymään pihan nurkkaan." (H5)

"Kaikki oppivat tekemään töitä kaikkien kanssa ja eri ikäisten kanssa" (H5).

"Se vaatii heiltä vastuuta ja kykyä itsenäiseen työskentelyyn" (H2).

Koulun ja kyläyhteisön välinen suhde vahvisti myös kokemusta yhteisöllisyydestä. Useat opettajat mainitsivat aktiivisen vanhempainyhdistyksen, sekä kyläyhteisön osallistumisen koulun tapahtumiin. Haastateltavat kertoivat, että esimerkiksi kyläyhdistys voi tulla järjestämään ohjelmaa ystävänpäiväjuhliin tai tuoda herkkuja koko koululle. Lisäksi juhlat, liikuntatapahtumat ja retket järjestettiin usein koko koulun yhteisinä, mikä vahvisti yhteenkuuluvuuden tunnetta ja koulun identiteettiä yhteisön keskuksena.

Opettajien kuvauksia yhteisöllisyydestä:

“Perheyritys, joka polkaistaan elokuussa käyntiin, jokaista tarvitaan.” (H1)

“Me ollaan täällä aika sellainen lintukoto.” (H3)

“Koko koulu aina osallistuu kaikkeen. Isossa koulussa voidaan tehdä vuorovuosina, mutta täällä kaikki suunnittelee yhdessä ja kaikki osallistuu kaikkeen.” (H7)

“Ruokapalvelutyöntekijä ja siivoaja on myöskin hyvin tärkeä osa tätä yhteisöä” (H1)

“Meillä tiedetään toisten nimet, sukunimet ja perhetaustat suurin piirtein.”(H2)

“Tunnetaan kaikki nimeltä, että se on mielestäni todella hyvä, että siellä saadaan kaikki pysymään mukana ja kukaan ei pääse syrjäytymään sinne pihan nurkkaan. Se on kyllä se suurin plussa pienessä koulussa.” (H5)

6.5 Pienten koulujen mahdollisuudet

Pienen koulun oppimisympäristöt tarjoavat monia sellaisia mahdollisuuksia, joita suurissa yksiköissä ei ole mahdollista toteuttaa yhtä helposti tai luonnollisesti. Haastatteluaineiston perusteella keskeisiksi eduiksi nousivat arjen joustavuus, opettajien pedagoginen vapaus sekä oppilaiden hyvä käyttäytyminen ja myönteinen ilmapiiri.

Joustavuus näkyi erityisesti koulun arjen rakenteissa ja päätöksenteossa. Haastateltavat kuvasivat, kuinka pienessä koulussa on mahdollista tehdä nopeita ratkaisuja ja mukauttaa aikatauluja tilanteen mukaan. Tämä mahdollistaa spontaanin ja oppilaslähtöisen toiminnan, jossa esimerkiksi juhlia, tiedotustilaisuuksia tai yhteisiä hetkiä voidaan järjestää lyhyelläkin varoitusajalla. Myös oppimisympäristön fyysinen joustavuus mahdollistaa opetuksen toteuttamisen erilaisissa tiloissa ja kokoonpanoissa. Pedagoginen vapaus korostui opettajien kokemuksissa: opettajat voivat suunnitella opetustaan vapaammin ja tehdä päätöksiä

paikallisesti, ilman suurten organisaatioiden byrokratiaa. Tämä lisää opetuksen mielekkyyttä ja mahdollistaa oman opetustyylin toteuttamisen.

"Pienessä koulussa me voidaan yhtäkkiä ottaa meidän kello pois päältä esimerkiksi niin, että se ei soi ja jatkaa jotain juttua jos on tarve". (H5).

"Meillä pystytään joustamaan ja voidaan tehdä muutoksia nopeasti". (H6)

"Pedagoginen puoli on vapaampaa – voidaan sopia lyhyellä aikavälillä tiettyjä asioita". (H3)

Oppilaiden käyttäytyminen koettiin pienen koulun vahvuutena. Rauhallinen ilmapiiri, oppilaiden keskinäinen tunteminen sekä opettajien läsnäolo loivat puitteet turvalliselle ja kunnioittavalle vuorovaikutukselle. Pienissä kouluissa oppilaat saavat olla omia itsejään, ilman painetta sopeutua rooleihin tai odotuksiin, joita suuremmissa yhteisöissä voi syntyä. Oppilaat tuntevat toisensa hyvin, ja henkilökemioiden ristiriidat saadaan usein selvitettyä nopeasti. Myös oppilaiden kokemus osallisuudesta ja vastuusta arjen sujumisessa oli keskeistä, mikä tuki yhteisöllisyyden rakentumista.

"Oppilasaines on kiltimpää – meiltä puuttuu räikeä aikuisten haastaminen" (H2).

"Varsinaista kiusaamista mikä kestäisi pitkään ei ole – tosi vähissä sellaiset pienessä yksikössä" (H1).

Pienet koulut tarjoavat mahdollisuuden inklusiivisuuteen myös niille oppilaille, jotka eivät syystä tai toisesta menestyisi suurissa ryhmissä tai isoissa kouluympäristöissä. Yhteisön pienuus mahdollistaa yksilöllisemmän kohtaamisen ja helpottaa tarvittaessa oppilaan ohjaamista osaksi ryhmää ilman leimautumista tai syrjään jäämistä. Samalla haastattelut toivat esiin, että vakava häiriökäyttäytyminen on harvinaista ja kiusaamistilanteet ovat vähäisiä sekä usein lyhytkestoisia.

"Pienet koulut mahdollistaa myöskin sen, että siellä pystyy käymään oppilaat, jotka muuten ei pystyisi käymään perinteisessä koulussa" (H4).

"Ei tarvitse vetää mitään roolia – voi olla ihan oma itsensä" (H5).

6.6 Pienten koulujen haasteet

Toinen tutkimuskysymyksemme käsittelee pieniin kouluihin liittyviä haasteita ja mahdollisuuksia. Pienet koulut tarjoavat monia mahdollisuuksia, mutta samanaikaisesti niihin liittyy merkittäviä haasteita, jotka vaikuttavat erityisesti opettajien työmäärään, ajankäyttöön ja resurssien saatavuuteen. Haastatteluaineistossa korostuivat erityisesti opettajien kokemukset lisääntyneestä työkuormasta, yhdysluokkaopetuksen asettamat pedagogiset paineet, henkilöstön vähyys sekä vaikeudet palveluiden ja tukitoimien järjestämisessä.

Opettajien työmäärä nousi selvästi esiin yhtenä suurimmista kuormitustekijöistä. Pienessä koulussa yksittäinen opettaja joutuu osallistumaan tiettyihin tehtäviin useasti, eikä tehtävien jako suuremman henkilöstöresurssin kesken ole mahdollista. Välituntivalvonnat, juhla- ja tapahtumajärjestelyt sekä arjen organisointi kasaantuvat samalle pienelle tiimille, mikä vie aikaa tavalliselta suunnittelutyöltä ja pedagogiselta valmistautumiselta. Työn hajautuminen ja jatkuva kuormitus vaikuttavat myös opettajien työssä viihtymiseen ja jaksamiseen, erityisesti tilanteissa, joissa henkilöstövajaus on merkittävä. Useat opettajat kuvasivat tilanteita, joissa koulussa työskentelee vain muutama työntekijä, mikä tekee kouluyhteisöstä haavoittuvan esimerkiksi sairastumistilanteissa.

"Ensimmäisen puoli vuotta mä olin ihan tosi puhki. Siinä on ihan tosi paljon enemmän hommaa" (H1).

"Kaikki mitä järjestetään, väännetään pienellä porukalla" (H6).

"Meitä oli kaksi työntekijää koulussa – yksi opettaja ja yksi ohjaaja" (H4).

Yhdysluokkaopetus lisäsi työn vaativuutta erityisesti opetuksen suunnittelun, toteutuksen ja eriyttämisen näkökulmasta. Opettajat kuvasivat, kuinka samanaikaisesti opetetavat eri vuosiluokat vaativat monipuolista lähestymistä ja voivat vaikeuttaa opetuksen rytmittämistä. Lisäksi oppilaiden tarpeiden huomioiminen ilman riittäviä ohjaajaresursseja koettiin haastavaksi, etenkin erityisen tuen oppilaiden kohdalla. Usein yhdysluokkien opettaminen johti tilanteisiin, joissa yksi ryhmä sai opetusta samalla kun toinen työskenteli itsenäisesti, mikä rajoitti yksilöllistä ohjaamista ja oppilaiden tuen saatavuutta.

"Työmäärä opettajan näkökulmasta on valtava" (H2).

"Yhdysluokkaopetus on opettajan näkökulmasta enemmän kuormittavaa" (H4).

Pienen koulun henkilökuntaresurssien vähyys rajoittaa myös yhteistyön mahdollisuuksia. Suurissa kouluissa rinnakkaisluokan opettajan kanssa tehtävä yhteissuunnittelu tukee ammatillista kehittymistä ja pedagogista laatua, mutta pienissä yksiköissä opettajat tekevät usein suunnittelutyötä yksin. Lisäksi mahdollisuudet yhteisiin palaverihetkiin tai pedagogiseen dialogiin työpäivän aikana ovat vähäiset, koska henkilöstö osallistuu jatkuvasti välituntivalvontoihin tai muihin tehtäviin.

"Ei ole rinnakkaisluokan opettajaa, jonka kanssa suunnittelisi – tekee kaiken yksin"
(H7).

Pienten koulujen sijainti ja kyläkoulujen luonne aiheuttavat haasteita myös oppilaille. Pienet koulut sijaitsevat usein kauempana kaupungin keskustoista omissa kylissään, jolloin palveluiden saatavuus on haastavampaa, sillä ne ovat keskittyneet kaupunkeihin. Mahdolliset pitkät koulumatkat, palveluiden etäisyys ja rajallinen kulttuuri- ja liikuntatarjonta vähentävät mahdollisuuksia monipuoliseen koulupäivään. Uimahallit, jäähallit, kirjastot ja muut palvelut ovat usein pitkän matkan päässä, eikä kaikilla kouluilla ole resursseja tai aikaa hyödyntää niitä säännöllisesti. Tämä asettaa haasteita etenkin liikunnan ja taideaineiden opetukselle, sekä erilaisten elämysten tarjoamiselle. Lisäksi yhdessä haastattelussa kävi ilmi, että vaikka koulun läheisyydestä löytyisi urheilukenttä, sen ylläpito on heikkoa tai jopa mitätöntä, jonka vuoksi se on lähes käyttökelvoton.

"Meillä ei ole uimahallia, jäähallia eikä kirjastoa vieressä" (H6).

Toinen esiin noussut teema oli erityisen tuen resurssien epätasainen kohdentuminen. Useat opettajat kuvasivat tilanteita, joissa oppilas siirretään pienempään kouluun ilman, että hänen mukanaan siirtyvät tarvittavat tukitoimet tai ohjaajaresurssit. Tämä asettaa pienet koulut vaikeaan asemaan, kun ne joutuvat vastaamaan vaatimaan oppilaan tarpeisiin ilman lisäresursseja. Lisäksi oppilaiden käyttäytymiseen reagoinnissa esiintyi haasteita, jotka korostuivat pienen koulun rakenteissa: yhden oppilaan poikkeava huono käytös huomataan herkemmin, ja sosiaalinen tilanne voi kärjistyä nopeasti.

"Jos sulla on erityisen tuen oppilaita ilman ohjaajaresursseja, se on helposti pois ajasta, mitä ehdit olla läsnä luokassa" (H5).

"Oppilas vaan heitetään meille, eikä tule mitään resursseja mukana" (H5).

6.7 Lakkauttaminen ja sen vaikutukset

Pienten koulujen lakkauttaminen on herkkä ja tunteita herättävä aihe, joka heijastuu vahvasti haastateltujen opettajien puheessa. Useat haastateltavat kuvaavat koulun sulkemista ennen kaikkea surullisena asiana. Koulun lakkauttaminen ei kosketa pelkästään koulun henkilökuntaa ja oppilaita, vaan sillä nähdään olevan laajempia vaikutuksia koko kyläyhteisöön. Koulu on monessa tapauksessa kylän elinvoiman tekijä, ja sen poistuminen nähdään jopa "kuoliniskuna" alueelle. Eräs vastaaja totesi, ettei lapsiperheitä tule ainakaan muuttamaan alueelle, josta koulu on jo lakkautettu. Tämä ruokkii väestön vähenemistä ja lisää lakkautuspaineita entisestään.

Toisaalta monet opettajat suhtautuvat tilanteeseen realistisesti. He ymmärtävät, että oppilasmäärien vähentyessä ja syntyvyyden laskiessa ei kaikille kouluille yksinkertaisesti ole enää perusteita. Haastateltavat kuitenkin kokevat, että päätöksenteko tehdään etäällä koulun arjesta. Useat opettajat toivatkin esiin jatkuvan epävarmuuden, joka heijastuu sekä opettajien että oppilaiden hyvinvointiin. Vuosittainen tarkastelu ja lakkautusuhka voi luoda jatkuvaa stressiä. Eräs haastateltava kertoi oppilaiden tehneen kaupungille oman vastineen lakkautuspäätökselle. Sen johdosta lakkautuspäätös itseasiassa muuttuikin ja koulu sai lisäaikaa. Vaikka osa opettajista koki, ettei lakkautusasioista juuri keskustella työyhteisöissä, useat kuitenkin mainitsivat pyrkimyksistä ylläpitää myönteistä ilmapiiriä ja vahvistaa koulun arvoa loppuun asti.

"Puolentoista vuoden päästä tämä koulu suljetaan – se on surullinen asia". (H1).

"Semmoinen linjaus, että näitä haja-asutusalueen kouluja laitettaisiin tuossa kiinni ja vedoten siihen, että oppilasmäärät laskevat niin kun se on valtakunnallisestikin ilmiönä". (H3)

"Me yritetään aina niinku lapsillekin sanoa, että nyt näytetään, että kyläkoulussa tehdään hienot joulujuhlat ja nyt näytetään kuinka kivaa täällä on ja silloin me yritetään just sitä nostaa sitä kyläkouluarvoa vielä heidänkin mielissään". (H6)

7 Pohdinta

Tämä tutkimus toi esiin pienten koulujen oppimisympäristöihin liittyviä mahdollisuuksia ja haasteita luokanopettajien näkökulmasta. Kuten teoriaosuudessa viitattiin, pieniä kouluja lakkautetaan yksi toisensa jälkeen. Tämä tutkimus osoittaa, että lakkautuspäätöksiä tulisi pohtia laajasti, kokonaiskuva huomioiden.

Aineistoa analysoitaessa nousi vahvasti esiin pienten koulujen erityispiirteet, jotka liittyvät kouluyhteisön kokoon, fyysiseen ympäristöön sekä pedagogisiin käytänteisiin. Erityisesti yhteisöllisyyttä korostettiin kaikissa haastatteluissa, mikä osoittaa pienten koulujen tärkeän roolin paitsi oppimisympäristöinä, myös osana laajempaa kyläyhteisöä. Tämä tutkimus tarjoaa näkemyksiä sellaiseen koulumaailmaan, jota ei aina nähdä suurten koulujen ja kaupungistumisen keskellä. Tutkimuksemme tulokset tukevat vahvasti aiempien tutkimusten havaintoja pienten koulujen erityispiirteistä ja vahvuuksista. Haastatteluissa esille nousut yhteisöllisyyden merkitys vastaa esimerkiksi Kilpeläisen (2010) sekä Kalaojan ja Pietarisen (2009) esittämiä näkemyksiä pienistä kouluista tiiviinä ja turvallisina yhteisöinä, joissa oppilas saa kasvaa yksilönä tutussa ympäristössä.

Myös yhdysluokkaopetuksen pedagogisia mahdollisuuksia ja sosiaalista ulottuvuutta on korostettu aiemmassa kirjallisuudessa (Peltonen, 2010), ja tämä näkökulma vahvistui myös omassa tutkimuksessamme. Eri-ikäisten välinen vuorovaikutus nähtiin sekä sosiaalisesti kasvattavana että vastuunottoa kehittäväenä. Toisaalta yhdysluokkaopetukseen liittyvät haasteet, kuten oppimateriaalien soveltumattomuus ja suunnittelutyön kuormittavuus, olivat linjassa Kilpeläisen (2010) ja Pulkkisen (2015) havaintojen kanssa. Fyysisen oppimisympäristön osalta luonnon läheisyys ja pienet ryhmäkoot tukevat Louhikosken (2023) tutkimuksessa esiin nostettuja pienen koulun etuja, mutta myös tilojen rajallisuus ja resurssipula nousivat meillä, kuten aiemmissakin tutkimuksissa, merkittäväksi kehittämiskohteeksi.

Pienet koulut ovat monella tapaa enemmän kuin oppilaitoksia – ne ovat yhteisöjä, joissa opetus, kasvatus ja ihmisten välinen vuorovaikutus kietoutuvat yhteen tiiviiksi arjeksi. Tutkimuksen perusteella voidaan huomata, että juuri pienuus tekee näistä kouluyhteisöistä erityisiä: opettajat tuntevat oppilaat, oppilaat toisensa, ja vastuu jakautuu koko yhteisölle tavalla, joka ei aina ole mahdollista suuremmissa yksiköissä.

Lakkautuspäätöksiä tehdessä, huomioidaan usein vain haasteet ja ongelmat, joita pienissä kouluissa esiintyy. Tutkimusten tulosten perusteella koemme kuitenkin pienten koulujen

mahdollisuudet suuremmiksi kuin haasteet. Tämän takia lakkautuspäätöksissä tulisi ottaa selkeästi huomioon myös pienen koulun mahdollisuudet, ei kuitenkaan myöskään irrallaan sen haasteista. Suuri osa haastatteluissa esille nousseista haasteista, ovat samoja, kuin suuremmissakin kouluissa. Tilojen ja ohjaajaresurssien puute, sekä pitkät koulumatkat nousevat esille sekä haastatteluissa, että suurempiin kouluihin liittyvässä keskustelussa. Pohdimme, missä määrin päättäjät todella tunnistavat ja arvostavat niitä arjen vahvuuksia, joita pienet koulut tarjoavat vai jäävätkö ne tehokkuustavoitteiden varjoon? Onko vaarana, että ainutlaatuisia pedagogisia ja sosiaalisia rakenteita purkautuu, kun koulujen kokoa ja toimintaa arvioidaan pelkästään lukumäärin mitattavilla mittareilla?

Tutkimus herätti pohtimaan myös, mitä “laadukas oppimisympäristö” tarkoittaa eri konteksteissa ja eri aikoina. Onko se aina sama riippumatta koulun koosta, sijainnista tai yhteisön rakenteista? Pienissä kouluissa korostuvat yksilön huomioiminen, yhteisöllisyys ja arjen joustavuus, jotka eivät välttämättä näy testeissä tai mittareissa, mutta jotka voivat vaikuttaa lasten oppimismotivaatioon, hyvinvointiin ja kouluun kiinnittymiseen merkittävästi. On tärkeää, että näitä yhteisöllisiä ulottuvuuksia ei jätetä tutkimuksen ja päätöksenteon ulkopuolelle.

Opettajien ääni tässä tutkimuksessa oli vahva. Haastattelutilanteessa opettajille annettiin mahdollisuus puhua aiheista, jotka sivuutetaan helposti arjen kiireessä. Esille nousi keskustelut työn kuormittavuudesta, tuen tarpeesta ja siitä, miten paljon opetusalan ammattilaiset antavat itsestään, jotta koulun arki olisi oppilaille mahdollisimman hyvä. Tämä muistuttaa, että vaikka opettajat kokevat työnsä merkitykselliseksi, he tarvitsevat siihen riittävästi resursseja ja tukea, erityisesti pienissä yksiköissä, joissa haavoittuvuus voi olla suurta.

7.1 Jatkotutkimusmahdollisuuksia

Tämä tutkielma keskittyi opettajien kokemuksiin, mutta se avaa mahdollisuuksia syventää ymmärrystä pienten koulujen merkityksestä myös muiden toimijoiden näkökulmasta. Tulevaisuudessa olisikin hyödyllistä tutkia, millaisena oppilaat ja huoltajat kokevat pienen koulun arjen ja ilmapiirin. Voisiko pienessä koulussa opiskelu vaikuttaa oppilaiden kouluun kiinnittymiseen, itsetuntoon tai osallisuuden kokemuksiin eri tavalla kuin suurissa kouluissa? Lisäksi olisi kiinnostavaa vertailla eri kokoisten koulujen henkilöstön työhyvinvointia, työtaakkaa ja pedagogista autonomiaa.

Pienten koulujen roolia kyläyhteisöjen elinvoiman ylläpitäjänä olisi myös tärkeää tarkastella syvemmin. Tutkimus, joka yhdistää koulun ja paikallisyhteisön näkökulmat, voisi tarjota arvokasta tietoa esimerkiksi alueellisen kehityksen ja sivistyspoliittisen suunnittelun tueksi.

7.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksen eettisyys on tärkeä osa jokaista tieteellistä tutkimusta, erityisesti, jos tutkimus käsittelee ihmisten haastatteluista saatua aineistoa omista kokemuksista ja ajatuksista. Tämän tutkimuksen luotettavuutta tukee se, että aineisto kerättiin huolellisesti, ja haastateltaville kerrottiin ennen haastattelun alkamista tutkimuksen tarkoitusperistä. Haastateltaville kerrottiin lisäksi siitä, miten kauan aineistoa säilytetään haastattelun jälkeen, sekä tiedustelimme halukkuutta valmiin Pro gradu- tutkielman tarkasteluun. Tämä luo haastattelijan ja haastateltavan välille luottamussuhteen.

Tutkimuksen analyysi perustui selkeästi määriteltyihin teemoihin, jotka syntyivät suoraan osallistujien puheesta. Haastattelumuotona käytettiin puolistrukturoitua haastattelua, mikä mahdollisti kokemusten esiin nousemisen autenttisesti ja joustavasti. Aineiston analyysi toteutettiin systemaattisesti sisällönanalyysin menetelmin, ja tulkinnassa pyrittiin säilyttämään vastaajien ääni ja konteksti. Suorat lainaukset aineistosta tuovat tutkimukseen läpinäkyvyyttä ja luovat lukijalle mahdollisuuden tehdä omia tulkintoja. Aineistolainauksien lisäksi pyrimme kuvaamaan analyysimenetelmäämme mahdollisimman selkeästi, joka lisää päätelmiemme uskottavuutta.

Eettiset periaatteet ohjasivat tutkimuksen jokaista vaihetta. Osallistujille annettiin selkeä tieto tutkimuksen tarkoituksesta, ja he osallistuivat siihen vapaaehtoisesti. Haastateltavien anonymiteetti suojattiin huolellisesti, ja kaikki tiedot käsiteltiin luottamuksellisesti. Tutkimuksessa ei käsitelty arkaluontoisia henkilötietoja, eikä osallistujille aiheutunut tutkimuksesta haittaa. Kaiken kaikkiaan tutkimus noudatti hyvän tieteellisen käytännön mukaisia vaatimuksia, ja se toteutettiin tutkittavia kunnioittaen, avoimesti ja vastuullisesti.

Tutkimuksen otanta oli suhteellisen pieni, joten siitä ei voi luoda laajoja johtopäätöksiä. Se kuitenkin tuki omaa käsitystämme pienistä kouluista, joten voimme olettaa, että näkemys on samankaltainen myös muissa pienissä kouluissa.

Lähteet

- Autti, O. & Hyry-Beihammer E K. 2009. Kasvatus & Aika 3 (4), 49–63.
- Brotherus A., Hytönen J. & Krokfors L. 2002. Esi- ja alkuopetuksen didaktiikka. 2. Uudistettu painos. Juva: WS Bookwell.
- Kalaoja, E. 2010. Mitä yhdysluokkaopetuksella tarkoitetaan? Teoksessa Eira Korpinen (toim.) Eläköön kyläkoulu! Jyväskylä: PS-kustannus, 102–104.
- Kalaoja, E. & Pietarinen, J. 2009. Small rural primary schools in Finland. A pedagogically valuable part of the school network. *International Journal of Educational Research*.
- Kalaoja, E. 1990. Maaseudun pienten koulujen kehittämistutkimus III. Pienten koulujen ja niiden opetuksen evaluointia. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 63/1990.
- Kallonen-Rönkkö M. 1993. Tietokoneavusteinen opetus ala-asteen oppimisympäristöissä. Osa I Tietokoneavusteisen opetuksen kehitys ja kokeilut. Oulun yliopiston Kajaanin opettajankoulutuslaitoksen julkaisuja. Sarja A: Tutkimuksia 3.
- Karlberg-Granlund, G. 2008. Johdanto. Julkaisussa C. Reeves. Pieni on parempi. Suom. T. Laiho. Suomen kylätoiminta ry:n julkaisusarja 1, 3–4.
- Kilpeläinen, R. 2010b. Kyläkoulun laatu opettajien arvioimana. Teoksessa Eira Korpinen (toim.) Eläköön kyläkoulu! Jyväskylä: PS-Kustannus, 78–79.
- Kilpimaa, M., Määttä, K., & Uusiautti, S. 2012. What is the future of village schools? A case study on the life cycle of a school in northern Finland. *Review of European Studies*, 4(1), 125–137. <https://doi.org/10.5539/res.v4n1p125>
- Opetusministeriö, 2002. Terveellisen ja turvallisen opiskeluympäristön laadun arvioinnin perusteet perusopetusta varten. Taustamuistio. Opetusministeriön työryhmien muistioita 2002:27.
- Pantzar, E. 1998. Oppimisympäristöjä etsimässä. Tampere: Tampereen yliopisto.

- Peltonen, T. 2010. Yhdysluokkaopetuksen edut –myös esitetty kritiikki. Teoksessa Eira Korpinen (toim.) Eläköön kyläkoulu! Jyväskylä: PS-kustannus, 105–116.
- Pulkkinen, J. 2015. Oppimisen ja koulunkäynnin tuen järjestelyt kouluissa – rehtorien arviot tukijärjestelyjen toimivuudesta. Jyväskylän Yliopisto.
- Purokuru, V. 1997. Aktiivinen kyläkoulu. Pienen koulun selviytymisstrategioita. Helsinki: Maaseutu politiikan yhteistyöryhmän julkaisu 7.
- Puusa, A., & Juuti, P. 2011. Menetelmäviidakon raivaajat: Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. JTO.
- Salmivalli, C. 2005. Kaverien kanssa: vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus
- Tantarimäki, S. 2011. Mitä lakkautuksesta opimme? Kyläkoulun lakkauttamisen perusteet, prosessi, säästöt ja vaikutukset viimeaikaisessa keskustelussa. Turun yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskus Brahean julkaisuja B:2.
- Tilastokeskus, Oppilaitosrekisteri, 2022
- Tuomi, J., & Sarajarvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi (Uudistettu laitos.). Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Liitteet

Liite 1. Haastattelukutsu

Moikka!

Olemme Julia Huhtala ja Julia Koskinen. Opiskelemme luokanopettajiksi Turun Yliopistossa, Rauman opettajankoulutuslaitoksella. Teemme Pro gradu- tutkielmaa aiheesta pienten koulujen oppimisympäristöjen mahdollisuudet opettajien näkökulmasta.

Etsimme haastateltavaksi opettajia, jotka toimivat tai ovat toimineet alle 50 oppilaan koulussa. Toteutamme tutkimuksen Zoom-haastatteluna tai kasvotusten, joka sisältää 11 kysymystä ja kestää noin 30 minuuttia. Haastattelu tapahtuu erikseen sovittavana aikana ja se nauhoitetaan sekä litteroidaan. Nauhoitukset hävitetään vuoden kuluttua haastattelusta/tutkimuksen valmistumisesta. Tutkimuksen tuloksista on hyötyä, kun pohditaan pienten koulujen säilyttämiseen liittyviä kysymyksiä. Vastaamalla haastattelupyyntöömme, pystytte jakamaan positiivista viestiä pienten koulujen säilyttämisen puolesta!

Haastattelukysymykset ovat alla, jos haluat miettiä vastauksiasi etukäteen.

Mikäli olet kiinnostunut osallistumaan tutkimukseemme, vastaathan tähän viestiin pian. Toivottavasti kuulemme pian Teistä!

Ystävällisin terveisin,

Julia Huhtala & Julia Koskinen

Haastattelukysymykset:

1. Millä luokka-asteella opetat/olet opettanut ja montako oppilasta luokassasi on? (Miten mahdollinen yhdysluokkaopetus toimii?)
2. Montako oppilasta koulussanne on?
3. Onko kokemusta isommankin koulun opettajana toimimisesta? (Miten nämä eroavat

toisistaan?)

4. Miten kuvailisit koulunne fyysistä oppimisympäristöä asteikolla 1-5 (1 erittäin huono, 3 ok, 5 erittäin hyvä)

Miten kuvailisit koulunne fyysistä oppimisympäristöä? (Luokkahuoneiden kuvaus, taideaineiden tilat, muut tilat, piha ja ympäristö, teknologia)

5. Miten kuvailisit koulunne pedagogista oppimisympäristöä asteikolla 1-5 (1 erittäin huono, 3 ok, 5 erittäin hyvä)

Miten kuvailisit koulunne pedagogista oppimisympäristöä? (Koetko pedagogiset mahdollisuudet yhtä riittäviksi kuin isossa koulussa?)

6. Sosiaalinen oppimisympäristö

Miten kuvailisit koulunne sosiaalista oppimisympäristöä asteikolla 1-5 (1 erittäin huono, 3 ok, 5 erittäin hyvä)

- Kuinka pienen koulun oppimisympäristö vaikuttaa oppilaiden väliseen vuorovaikutukseen?
- Kuinka pienen koulun oppimisympäristö vaikuttaa opettajien väliseen vuorovaikutukseen?
- Kuinka pienen koulun oppimisympäristö vaikuttaa oppilaiden ja opettajien väliseen vuorovaikutukseen?

7. Kuinka pienen koulun oppimisympäristö vaikuttaa opetuksen toteutumiseen?

8. Miten yhteisöllisyys ilmenee pienessä koulussa?

9. Onko kouluasi uhannut lakkauttaminen? Jos on niin, mitä tunteita se herättää?

10. Onko pienessä koulussa huonoja puolia? Jos kyllä, mitä?

11. Vapaa sana, jotain mitä haluat lisätä?

Liite 2. Arvosanat oppimisympäristöille

Fyysinen oppimisympäristö, KA 4,3

	1	2	3	4	5
H1					x
H2				x	
H3					x
H4				x	
H5				x	
H6				x	
H7				x	

Pedagoginen oppimisympäristö KA 3,7

	1	2	3	4	5
H1				x	
H2			x		
H3				x	
H4				x	
H5				x	
H6				x	
H7			x		

Sosiaalinen oppimisympäristö KA 4,3

	1	2	3	4	5
H1				x	
H2			x		
H3					x
H4					x
H5				x	
H6					x
H7				x	